

ԲԱՆԵԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀՈՒՓՈՒՄԷ ԵՒ ԳԱՅԻԱՆԷ ԿՈՑՍԵՐ

ՍՊԱՆԵՈՅ ՄԷՋ

Դիոգենիանոս կառավարիչը ձերբակալել է կուտայ երկու քրիստոնեաները ու զանոնք կը դրկէ Սէվլի՝ ուր կը բանտարկուին: Ջիրենք մոյթի մը վրայ փառածելէ ետեւ արքէ մահիկներով յօշոտել տալէ յետոյ, զանոնք կ'ենթարկէ շատ աւելի անսովոր չարչարանքի մը: Ժուսգա կը մեռնի բանտին մէջ ու կառավարիչը մարմինը խորունկ հորի (in altissimum puteum) մը մէջ նետել կուտայ, բայց քաղաքին Սարինոս եպիսկոպոսը կը հանէ հորէն, պատուով թաղելու համար կոյսին ածիւնները: Դահիճը Ռուֆինան ալ թուպամահ կ'ընէ մինչոյն բանտին մէջ ու մարմինը կ'այրուի ամփոթաւորանի մէջ, բնականաբար հեթանոս բազմութեանց ներկայութեան, բայց Սարինոս եպիսկոպոս մինչոյն զգացումով կը վերցունէ անոր ալ ածիւնները ու կ'ամփոփէ Ժուսգային ածիւններուն քով:

Ագաթանգեղոս (էջ 151) ընդարձակօրէն կը պատմէ որ երբ երանելին Հոսիփօսմէ իր աղօթքը կ'աւարտէր, նոյն գիշերն իսկ եկան շուտով հոն հասան թագաւորին իշխանները, ու իրենց հետ ալ դահնապետ իր դահիճներով և իրենց աւելի վառուած ջահեր: Անոնք մօտեցան ու շուտ մը ձեռ-

քերը ետեւ կապեցին ու կ'ուզէին լեզուն կտրել: Իսկ ան իր կամքովը բերանը բանալով, լեզուն հանելով կ'երկարէր: Այս դրուագը չկայ Սպանիականին մէջ, ոչ ալ վրան գտնուած պատառատուն հագուստներէն մերկացուել, բայց Ագաթանգեղոսի յաւիտեանքը, հոգ չէ թէ սեղմ ձեռքով, գրեթէ նոյնութեամբ կայ Սպանիականին մէջ, Ագաթանգեղոս կը պատմէ որ դահիճները գետնին մէջ չորս ցից կը զարնեն, երկուքը ոտքերուն և երկուքը ձեռքերուն միջև ու կը պրկեն ու մինչև առաւօտ հրավառ ջահերով կ'այրէին ու կը խորովէին մարմինը: Սպանիական բնագիւղը անսովոր կուտ չած չարչարանքով հաւանաբար կ'ակնարկէ կրակով վառուելուն և կամ կ'ակնարկէ ճարտին վարեցին ընդ գոգն նորու և ի վայր վայր կենդանի փորեցին զաւս երանելուն, և կայր կենդանի փորեցին զաւս երանելուն:

Գայիանէ Սպանիական աւանդութեամբ թուպամահ կ'ըլլայ բանտին մէջ, մինչդեռ մեր ազգային պատմութեան մէջ դահնապետը զոյժալ կը զարնէ անոր ձեռքերուն ու վաղարայպատի հարաւային զուռնէն կը հանէ դէպի Մեծամօրի կամուրջը տանող արքունի պողոտան, հոն՝ ուր մահապարտները կը սպաննուէին: Ու մինչդեռ Հոսիփօսմէի համար պարաստուած նման չորս ցիցերը կը վարմէին ու ալդ ողորմելի տեսարանին առջեւ Գայիանէ իր վերջին աղօթքը կ'արտասանէր, կը մօտենան դահիճները, կը մերկացնեն երանելին և չորս ցիցերու մէջ մարմինը կը պրկեն և հուսկ յետոյ քարերով արիքները որովայնէն չորս կը թափեն ու սորով զուռն կը բաժնեն մարմինէն:

Սպանիականի մէջ Վարիանեան լեռները Ագաթանգեղոսի Մեծամօրի բլունէն է: Պատմութեան ընթացքը հայերէն ընդարձակ և սպանիական շատ համառօտ բնագիւղներուն մէջ բացարձակապէս նոյնն է: Կարելի էր որ սպանիական ալ նոյնքան ընդարձակ ըլլար՝ եթէ երկու սրբուհիներուն վկայաբանութիւնը շատ ուշ դարերու մէջ զուր ներմուծուած ըլլար իրենց ազգային-եկեղեցական պատմութեան մէջ: Այս կրկին վկայաբանութեանց թատերաբեմը հայկականի մէջ՝ Վաղարշապատն է ու ըստ սպանիականի մէջ՝ Սեվիլը, երկուքն ալ ժամանակի մայրաքաղաքներ:

HERBERT READ

(Վերջ)

կարդ կը մնայ խորունկ, առեղծուածային, անվախճանօրէն նշանակալից: Ան ինքզինք իր տապանագիրը

«Դատը որուն ծառայեց, քրիստոնէութիւնն էր. ու իր կեանքը՝ մանկութենէն՝ սքանչելիօրէն յարմարած էր սա վախճանին: Ան յալիցեցաւ խորհրդածութեան տարազներու մէջ փոխադրել քրիստոնէութիւնը միակտուր և ամբողջ: Իր սրտին մաքրութիւնը միակ նպատակ մը ունենալն էր»:

Սպանիական վկայաբանութեան և տեղական աւանդութեան մէջ Սեվիլի եպիսկոպոս Սաբիաճոնն է որ կը վերցնէ բարեպաշտութեամբ երկու վկայութիւններուն նըշխարները ու կը թաղէ յարգի վկայաբանի մը մէջ, Միւր ազգային հաստատուն պատմութեան մէջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչն է որ վաղուցապաշի մէջ կը ժողովէ ու կ'ամփոփէ սրբութիւններուն մարմինները և իրենց իսկ պատառատուն հանգերձներով կը թաղէ «ի հնձան» ուր վանքն իսկ լեալ էին նոցա ու Franz Cumont, իր հետազոտութեանց արդիւնքով(*), կը ջանայ հաստատել որ Եւսպանիական վկայաբանութեան և Սերորայի ժամակարգութեան մէջ իրարմէ շատ քիչ տարբերութեամբ յիշատակուած ժիւղա և Թուֆինա կոյսերու նահատակութեան զբուռազը, յար եւ նման Գայիանէ եւ Հոլիֆսիմէ կոյսերու վկայաբանութեան, մտած է Սուրիայէն: «Սուրիացիք, կ'ըսէ, միշտ ճանչցուած են իբր անուանի վաճառականներ և ինչպէս այսօր, անցեալին մէջ ալ անոնք առեւտրական նպատակով խմբովին ճամբորդած են հեռաւոր երկրիներ: Հռովմէական կոյսրութեան առաջին դարերուն, լատին երկրներու մէջ, արեւելքից այս վաճառականներուն տնտեսական, տրուեստական և կրօնական ազդեցութիւնը շատ մեծ եղած է ու շարունակուած՝ նոյնիսկ բարբարոսներու արշաւանքէն յետոյ: Բազմաթիւ վկայութիւններ կը հաստատեն Կոլուայի մէջ սեմական այս գաղութներուն զօրութիւնը(**) Սպանիա՝ որուն Փիւնիկցի հին նաւորդները կայսրութեան չըջանին իրենց յաջորդներուն ցոյց տուած էին ծովային ճանապարհը՝ աչքէ չհեռացուց այս յանդուգն առեւտրականները: Սպանիայէն յաջորդաբար գտնուած յունարէն, արձանագրութիւններ կերպով մը կը մատնանշեն հոն հաստատուելու համար իրենց ցոյց տրուած ուղին: Սպանիոյ ամենէն հարուստ մթերանոցը հզոզ Կարթագինէի (Carthago

Nova) արեւելեան կողմը գտնուող Բալոս հրուանդանի ջուրերէն դուրս հանուեցան երեսունի չափ կապարէ խարիօսներ՝ որոնց մէկ քանիներուն վրայ փորագրուած էին լատին նաւուղիներու անունները, իսկ երկու հատին վրայ ալ կը կարդացուէին երկու չաստուածներու անունները՝ Գասիոն Զեւսի և Սալոնդա Ափրոդիտէի: Հելլենացած Սուրիացիներու մեծագոյն չաստուածունին կը տեսնենք Բերիական Սեւեւիոյ մօտիկը պաշտուած չաստուծոյ հետ և շատ հաւանական է որ առեւտրական և զինուորական այս մեծ նաւահանգիստէն եկող ծովայինները կորսնցուցած էին կապարէ այդ խարիօսները (ancre):

«Լեւելի արեւմուտք գտնուող Մալական» որ մեծ քանակութեամբ աղած ձուկ և իր չըջակայքի հանքերուն մետաղները կ'արտածէր (Ustracoe, Գ. 4, 2), Սուրիացի վաճառականներու ընկերակցութեան մը կեդրոնն էր, ուր հաւաքուած կը տեսնենք նաև Աֆրացի այլ վաճառականներ: Արեւելքի հետ Մալականի ունեցած նաւային յարաբերութիւնները շատ հաւանական է որ կը հասնին փիւնիկեան չըջանին: Ստրաբոն կը յիշէ որ այս քաղաքը մնացած էր:

«Սիբերա լեռներու մէջէն Մալական ուղիղ ճանապարհով մը կը կապուէր Բետեկայի մայրաքաղաք Գորտովայի (Corduba), բայց տարակոյս չկայ որ այս հարուստ գաւառը մանեւու համար Արեւելքի վաճառականները պիտի նախընտրէին իրենց Թեթեաշարժ նաւակներով մտնել Կուստալքիվի գետը (Baetis)՝ ուր սակայն նաւարկութիւնը դժուար էր: Վերջերս Գորտովայէն գտնուեցաւ սեմական զանազան չաստուածութեանց ուղղեալ յունարէն ձօն մը՝ որոնց կարգից ամենայն վստահութեան կը կարդացուէին Էլակապայի և Ալլաթի անունները, ու այս ոստանին բնակչութիւնն ալ խառնուրդ մը կը ներկայացնէր արեւելեան ցեղերու, ինչ որ կը հաստատէ լատին արձանագրութեանց յատուկ անուններու ցանկը (onomastique):

ԱՐՏԱԻԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Վերջը յաջորդով)

(*) Les Syriens en Espagne et les Adonies à Seville: «Syria», 1927, էջ 330 - 341.

(**) Franz Cumont: Religiones orientales (notes 4 SS.)

Solari: Annali delle Università Toscane, N. S. 1. 6. 1916.

Fidel Fila: Bolgtin de la real Academia de la Historia. XLVIII; 1906.